

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

AFRIKANISZTIKAI HÍREK, II. évfolyam, 3. szám, 1982. március 1.,
(periodika)

Eredeti közlés/Original publication:

Afrikai Kutatási Program, ELTE TTK Földrajzi Tanszékcsoport, 23 stencilezett old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.232

Dátum/Date: 2013. július 14. / July 14.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

(a szerzők) Afrikanisztikai Hírek, II. évfolyam, 3. szám, 1983. március 1.,

AHU MATT, 2013, **pp. 1–19. old.**, No. 000.000.232, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Az Afrikai Kutatási és Kiadási Program Archívumában

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, könyvismertetések: Africana XII, orosz nyelvű kiadvány (1980), Hungarian Africa research, review articles: Africana XII, Russian language publication (1980), Histoire Général de l'Afrique (UNESCO, 1980), Robert Cornevin: Mémoires de l'Afrique des origines à nos jours (1972)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATION

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adatbázisban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

Research Project 'Folklore Today' – Africa
(Eötvös Loránd Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Kar
– Folklore Tanszék)

II. évfolyam, 3. szám: 1983. március

Az afrikanisztikai kutatások hazai művelésének talán a legnagyobb gátja, hogy az újabb szakirodalomhoz nagyon nehéz hozzájutni. Korábban tettünk (lényegében eredménytelen) kísérletet arra, hogy fel térképezzük egymás könyvtárait „házi bibliográfiák” készítésével (ebből csak Biernaczky Szilárd és Lugosi Győző jegyzéke készült el). Így tehát valamiféle csekély tájékoztató jellegű pótlást nyújthatnak a különféle idegen nyelvű könyvek, folyóirat számok ismertetései. Éppen, ezért a jövőben megpróbálunk rendszeresen összeállítani az *Afrikanisztikai Hírek*ben olyan számokat, amelyek különféle afrikanisztikai kiadványok rövidebb–hosszabb ismertetéseit fogják tartalmazni. Itt hívjuk fel valamennyi kollégánk, barátunk, munkatársunk figyelmét arra, hogy akár 5–10 soros figyelemfelhívó jegyzetét is szívesen beleillesszük majd az ilyen összeállításba. Annál is inkább, mert egy ilyen rövid 10 perces munkát igénylő információ is adott esetben haszonnal járhat valamelyikünk munkájában. Megjegyezzük azt is, hogy az *Afrikanisztikai Hírek*ben kiadott recenziókat bárki később természetesen odaadhatja szakmai folyóiratnak közlésre. E belső, kis példányszámú kiadvány egyetlen célja a gyors tájékoztatás, amely előállításának jellegéből fakad, így semmiképpen sem jelent a későbbiekben szerzői kötöttséget.

(B. Sz.)

Könyvismertetések

AFRICANA XII.

Afrikai néprajzi tanulmányok

(Afrikanszkij etnograficeszkij szbornyik)

A „Mikluho-Maklaj Néprajzi Intézet” munkái

Új sorozat, 109., szerk.: D. A. OLDEROGGE

„Nauka”, Leningrád, 1980)

F. NAGY Géza ismertetése

A „Mikluho-Maklaj Néprajzi Intézet” Afrika-részlegének legutóbbi tanulmánykötetében a szovjet afrikanisztika jeles képviselőinek tanulmányai szerepelnek Afrika népeinek néprajzáról, történelméről, kultúrájáról és irodalmáról. Az egyes cikkek változatos tematikát ölelnek fel: érintik egyes afrikai népek rokonsági rendszereit, különböző afrikai államalakulatok kialakulásának körülményeit, az afrikai népek kultúráinak, történelmének, művészetének különféle aspektusait. A szerzők a fenti jelenségeket a rendelkezésünkre álló legrégibb ismeretek idejétől napjainkig vizsgálják.

D. A. Olderogge: Deng – a déli vidékek törpéi

Olderogge professzor rövid jegyzetében az óegyiptomi kultúra és Fekete-Afrika egyes népei közötti kapcsolatok néhány vitatott mozzanatait érinti történeti és filológiai elemzés segítségével. Az ókori forrásokban többször szereplő Punt országának földrajzi elhelyezkedése áll vizsgálódásának központjában. Arra a következtetésre jut, hogy a sokáig figyelmen kívül hagyott nyelvi adalékok értelmezése alapján Punt a Vörös-tenger délkeleti medencéjének afrikai partvidékére tehető a legvalószínűbben, valahová a mai Port-Szudán kikötőváros környékére. Ez bizonyos mértékben ellentmond korábbi feltételezésének, amely szerint az érintett terület a Szomáli-félsziget indiai-óceáni partvidékének északi szakaszán lenne keresendő. A két állítás azonban – a kérdéses területek földrajzi közelsége folytán is – teljességgel nem zárja ki egymást.

N. L. Girenko: A rokonsági rendszerek fejlődésének klasszifikációs elve és korszakolása

A leningrádi afrikanisztikai iskola képviselője, Girenko, tanulmányában vázlatosan érinti a rokonsági rendszerek és a velük kapcsolatos terminológiák általános fejlődését. Különös figyelmet fordít a klasszifikációs rokonsági rendszer kialakulásának körülményeire, fejlődésére. E rendszert a társadalmi–gazdasági fejlődés meghatározott szakaszában univerzális kategóriának tekinti, amely szorosan összefügg a klasszikus törzsi–nemzetségi társadalom szervezetével és nagyszámú, egymással vérrokonságban álló személyre terjed ki. Magával a rokonsági rendszerrel kapcsolatban érinti a vele összefüggő házassági szokásokat is. Megjegyzendő, hogy a rokonsági rendszereknek ezt a típusát – az Európában általánosan elfogadott gyakorlattól eltérően – a szovjet néprajztudományban turáno-ganován rendszer néven ismerik.

V. M. Miszjugin: A zanzibári rokonsági rendszer

V. M. Miszjugin, a leningrádi afrikanisztikai iskola egyik kiemelkedő alakja számos nagyobb lélegzete tanulmányban foglalkozik a kelet-afrikai – elsősorban a szuahéli rokonsági rendszerekkel és a velük kapcsolatos társadalmi–történelmi hagyományokkal. Arra a következtetésre jut, hogy ezek a rendszerek szoros kapcsolatban állnak a keleti bantu népek társadalmának életkor-osztályok és nemek szerinti hagyományos felosztásával.

A szuahéli kultúra egyik legmagasabb fejlettségi szintet elért reprezentánsa a középkori gyökerekkel rendelkező Zanzibári szultanátus. Ennek az államalakulatnak a gazdasági–társadalmi fejlettsége szükségessé tette a követelményeinek megfelelő rokonsági rendszer kialakítását is. Ebben tovább élnek a korábbi klasszifikációs rokonsági rendszer legfontosabb elemei, de megjelennek benne – főleg arab hatásra – az egyenesági apai leszármazás elvét tükröző terminusok és viszonyrendszerek is. A hagyományos szuahéli kultúra iránt érdeklődők számára szinte nélkülözhetetlenek Miszjugin magyarázatai és megállapításai a rokonsági terminológia helyes értelmezésével kapcsolatban.

V. M. Miszjugin: A „ndugu szabályok” és a társadalmi-életkor szerinti felosztás nyomai egyes európai népek kora-középkori történetében

E tanulmányában a szerző figyelemre méltó összehasonlítást tesz a hagyományos kelet-afrikai rokonsági rendszer és az európai népek

középkori történetére jellemző örökösödési rendszerek bizonyos sajátosságai között. A ndugu terminus – szuahéli nyelven ’testvér, közeli rokon’ – jellemző a kelet-afrikai rokonsági rendszerek klasszifikációs korszakára, sőt bizonyos megszorításokkal ma is használatos a szuahéli kultúrában.

A ndugu szabályok alapját lényegében az a gyakorlat képezi, hogy a mindenkori vagyon, uralkodó dinasztiák esetén a hatalom a társadalmi fejlődés bizonyos fokán nem egyenes ágon, apáról fiúra szállt tovább, hanem anyai jogon fiútestvérek csoportja örökölte. E csoporton belül pedig rendszerint bátyról öcsre szállt. E hagyományos gyakorlatban rendszerint kiemelkedő szerep jutott az anyai nagybácsinak – avunkulátus intézménye.

A szerző elsősorban különböző orosz hercegi és cári dinasztiák példáján mutatja be a szabály európai érvényesülését, de párhuzamként más európai népek uralkodó dinasztiáinak – így árpád-házi királyainknak – példáját is említhetjük.

K. P. Kalinovszkaja: Az „életkor” kategóriája egyes kelet-afrikai népek kultúrájában

Kalinovszkaja tanulmányában a Kelet-Afrikában élő kusita és nílusi (nilo-hamita) népek életkor-szerinti osztályrendszerét vizsgálja több szempontból. Egyes népeknél öt, másutt három alapvető osztályjelentét állapítja meg. E kategóriák a legtöbb esetben a nemzedékek elkülönítésének szándékán alapulnak és a nagyszülők generációjától – teljes rendszer esetében – az unokákéig terjednek. A kusita és a nílusi rendszerek között bizonyos különbségeket is megállapít. Végző következtetése az, hogy a hagyományosan egymással szembeállított ún. lineáris, ill. ciklikus életkor szerinti osztályrendszerek közötti eltérések lényegében csak látszólagos különbségeket takarnak, s így a két önállóan tekintett rendszer valójában egy koncepciónak a két fázisát jelenti. Időrendileg Kalinovszkaja szerint a lineáris rendszer felől a ciklikus felé hatott a történeti fejlődés. A szerző nem érinti tanulmányában a vizsgált rendszereknek a bantu nyelvű népek életében megfigyelhető hatásait és nyomait.

K. P. Kalinovszkaja: Kelet-Afrika népeinek ciklikus és lineáris életkor-osztályrendszerei

A szerző e tanulmányában elsősorban a Galla, maszai, meru és a kikuyu nép társadalmi gyakorlatában vizsgálja az életkor-osztályok rendszereit. Figyelemre méltó, hogy a három első nép hamita eredetű (a galla a hamita népek kusita ágához, míg a maszai és a meru a nílusi népek csoportjához tartozik), a kikuyu pedig a bantu nyelvű népek északkeleti övezetének egyik legjelentősebb tagja.

A vizsgált rendszereket Kalinovszkaja két szempontból világítja meg: 1. a valóságos biológiai életkor, valamint 2. a társadalmi–szociális berendezkedés nézőpontjából. Szól arról is, hogy e jelentős rendszer milyen történeti fejlődésen ment keresztül és milyen változatai alakultak ki a különböző népek életében. A leglényegesebb különbség a két rendszertípus között abban rejlik, hogy a biológiai életkoron alapulóba a mindenkor i individuum születése pillanatában bekerül, míg a társadalmi–szociális életkor-osztálynak csak a megfelelő beavatás szertartás, tehát lényegében csak a felnőtté avatás után válik teljes értékű tagjává

N. M. Girenko: A duális szervezet és a turáno–ganován rendszerek

A leningrádi afrikanista, Girenko ebben a cikkben a nemzetközi kulturanropológiai szakirodalom vonatkozó alkotásainak alapos ismeretére támaszkodva vizsgálja a turáno–ganován (életkor-osztályokon alapuló) rokonsági rendszer, valamint a duális rendszer közötti összefüggéseket. Főleg afrikai népek életéből hoz fel konkrét példákat, de anyagában bőven szerepelnek utalások más földrészek népeinek gyakorlatára is. Időrendileg az ókortól napjainkig terjed érdeklődése.

Megállapítja, hogy a két vizsgált szociális kategória között nincsen olyan szoros összefüggés, amint azt számos kutató korábban feltételezte, tehát az egyik (a turáno–ganován rendszer) nem feltétlenül eredt a korábban létezett duális szisztémából. A vizsgált rendszerek tehát nem tekinthetők egymás kronológiai folytatásának. Igaz, hogy a turáno-ganován rendszer statikus jellegű, a duális szisztéma pedig dinamikus, és formális logikai alapon valószínűsíthető lenne a dinamikus–statikus fejlődés vonala, azonban az a tény, hogy e rendszerek mind térben, mind időben sok helyen élnek egymás mellett, cáfolni látszik ezt a tételt.

Ju. K. Poplinszkij: *A néprajzi leírás elvei az ókori tudományos irodalomban*

Tanulmányában Poplinszkij elsősorban az ógörög forrásokban fellelhető néprajzi jellegű adatok korabeli és jelenkori megközelítésével foglalkozik. Alapos vizsgálatnak veti alá a görög történetírók, földrajztudósok, sőt a szépirodalom egyes képviselőinek világszemléletét és annak tükröződését a különböző népek életével, sajátosságaival kapcsolatos leírásokban.

Hangsúlyozza, hogy – bár mai értelemben nem tekinthetők tudományos értékűnek – a homéroszi eposzok keletkezésének korától az antik görög civilizáció hanyatlásának koráig nagyon sokszor találkozhatunk alapos, céltudatos és sok szempontból hitelesnek tekinthető néprajzi jellegű leírásokkal. Bemutatja az ilyen leírások alkalmával felhasznált módszereket, konkrét antik szerzők – Hérodotosz, Milétoszi Hekataios, Hasiódos és mások műveiből merít példákat, amelyeket alkalmanként modern anyagokkal és módszerekkel vet össze.

I. N. Golovanova: *Modern és hagyományos afrikai művészet*

A tanulmány tárgya lényegében az afrikai szobrászat. A szerző két alapvető kronológiai metszetben vizsgálja a rendelkezésre álló anyagot. Először áttekinti a hagyományos, ma már eredeti funkcióiban csak elvétve létező afrikai plasztikai művészetet és megállapítja, hogy annak mindig pontosan meghatározható társadalmi–szociális funkciója volt: Ennek megfelelően kitér azoknak a szigorú szabályoknak az ismertetésére is, amelyek a mindenkorai hagyományos maszkokat, szobrokat, egyéb plasztikákat készítő afrikai mestereket irányították, tevékenységüket mintegy kanonizálták.

Ezzel szemben rámutat, hogy a modern afrikai plasztikai művészet ma már nem köti az említett társadalmi funkciók és normák. Ennek következtében a képzőművészetnek ez az ága szabadabb keretek között fejlődik tovább, ami egyrészt felszabadítja a művészek alkotóerejét, másrészt viszont sok tekintetben ellentmondásossá és áttekinthetlenné teszi e művészet mai képét.

K. I. Pozdnyakov: *A mande nyelvek*

A mande nyelvcsalád a szudán-guineai nyelvek nyugat szudáni ágához tartozik és a térség egyik legfontosabb nyelvi képletét jelenti. Szerző a történeti-összehasonlító nyelvészeti módszer alkalmazásával, elsősorban fonetikai alapokon vizsgálja a mande nyelvek kialakulását.

nak körülményeit, fejlődésének folyamatát és jelenlegi állapotát. Érinti a nyelvcsalád legnevesebb kutatóinak eredményeit és álláspontját és felvázolja a mande nyelvek jelenlegi felosztásának rendszerét.

Sz. B. Csernyecov: Megfigyelések a modern amhara nyelv és az etiópiai nyelvi helyzetű jobb lexikális sajátosságairól és forradalmi kifejezéseiről

Az etiópiai forradalom (1974) jelenségei szükségszerűen tükröződnek az ország nyelveinek kurrens változásaiban is. A szerző jelen cikkében az amhara nyelvben végbement frazeológiai folyamatokra és változásokra összpontosítja a figyelmét. Megállapítja, hogy e tekintetben két alapvető tendencia bontakozott ki és fejlődik egymás mellett: 1. purista törekvések; 2. bizonyos kozmopolita meggondolások. Hangsúlyozza azt is, hogy a mai hivatalos, politikai és zurnalisztikai nyelvezetben még valószínűleg hosszú időn keresztül érvényesülni fognak az egyházi propaganda által évszázadok során kifejlesztett nyelvi jelenségek és terminológiák, ugyanakkor azonban megfigyelhető a tudatos nyelvújítási törekvések térhódítása is. Megállapítja, hogy ezek fejlődésének vonalát ma még nem határozhatjuk meg hosszú távra.

Ju. N. Zavadovszkij: A nyugat-líbiai nyelv

Nyugat-Líbián a szerző a mai nyugat-afrikai térség azon területeit érti, amelyek ismertek voltak a földközi tengeri antik civilizációk képviselői előtt. Azokat a nyelvemlékeket vizsgálja, amelyek a pun-római korból maradtak az utókorra. Kétnyelvű feliratok alapján felvázolja a „nyugat-líbiai nyelv” írásbeliségének fejlődéstörténetét, megkísérli rögzíteni annak ABC-jét. Ennek eredményeképpen 28 jelből és néhány kiegészítő jelből álló írásrendszert feltételez. Az ismert szövegek alapján megállapítja, hogy a vizsgált emlékek alapvető sémi-hámi jellegű keveréknyelven keletkeztek.

HISTOIRE GÉNÉRALE DE L'AFRIQUE (UNESCO – Jeune Afrique-Stock, 1980)

Kun Tibor ismertetése

Nehezen lehetne eldönteni, az afrikai vagy az Afrikán kívüli olvasóközönség számára nagyobb-e, a jelentősége az 1980-ban útjára indított, 8 kötetesre tervezett Afrika-történelemnek. Egy bizonyos: monumentális műről van szó, amelyet – francia nyelven – a párizsi Jeune Afrique és a Stock Kiadó az UNESCO-val közösen jelentet meg. Az első két kötet alapján, amely eddig napvilágot látott, világosan kirajzolódnak a vállalkozás jellemzői: miről is van szó? Nem kevesebbről, mint arról, hogy az UNESCO nemzetközi jellegének és hivatásának megfelelően, nemzetközi összefogással, megjelentet egy művet, amelynek célja az afrikai kontinens történetének átfogó feldolgozása, bemutatása. A feladat előkészítése, véghezvitele céljából létrehoztak egy társaságot, a Nemzetközi Tudományos Bizottságot egy általános Afrika-történelem kiadására, melynek elnöke B. A. Ogot. A bizottság döntése alapján 8 kötetben adják ki ezt az Afrika-történelmet, a következő kötet-felosztásban: I.: módszer és az afrikai őstörténet; II.: Az Ókori Afrika; III.: Afrika a VII. sz.-tól a XI. sz.-ig; IV.: Afrika a XII. sz.-tól a XVI. sz.-ig; V.: Afrika a XVI sz.-tól a XVIII. sz.-ig; VI.: XIX. sz.-tól az 1880-as évekig; VII.: Afrika idegen uralom alatt, 1880-tól 1935-ig; VIII.: Afrika 1935-től. Minden egyes kötetnek külön irányítója van, valamennyien nemzetközileg ismert és elismert tudósok. Közülük a magyar szakemberek előtt is talán legjobban ismert Joseph Ki-Zerbo, akinek több műve és cikke jelent meg többek között Franciaországban, az afrikai történelemről, vagy D. T. Niane, akinek a Világirodalmi Lexikon is szentel egy cikket későbbi kötetében.

Hogy milyen előkészítő munka előzte meg a mű kiadását, azt Mahtar M'Bow, az UNESCO szenegáli nemzetiségű főigazgatója előszavából tudhatjuk meg. E szerint az első szakasz 1965-től 1969-ig tartott. Ez a dokumentumok gyűjtésének, a mű megtervezésének időszak volt, amely magában foglalta a szakemberek közötti kapcsolatfelvételt is. A második szakasz, 1969-től 1971-ig, a mű egészének megtervezésére irányult, valamint két nagyon fontos nemzetközi szakmai találkozóra is alkalmat adott: 1969-ben Párizsban, 1970-ben Addisz-Abebában. Végül a harmadik szakasz, amely gyakorlatilag

még most is tart, egészen az utolsó kötet megjelenéséig, maga a kiadás, valamint a már említett, 39 tagú Nemzetközi Bizottság kijelölésének szakasza.

A mű első kiadásai angol, francia és arab nyelven jelennek meg, de tervezik később német, orosz, portugál, spanyol, svéd nyelvű, valamint rövidített formájú kiadásait is.

Bár minden egyes kötetnek egyetlen irányítója van, a különböző fejezeteket más és más, különböző nemzetiségű szakember írja, akik között találunk angol, amerikai, egyiptomi, mali, kenyai, szovjet, francia, szenegáli kutatót. Ez a persze nem teljes felsorolás azonban már önmagában is érzékelteti egyrészt a mű nemzetközi jellegét, másrészt sokoldalúságát. Hogy ez a sokoldalúság, amely első pillantásra talán több veszélyt sejtet, mint előnyt, valóban sokoldalúság és nem egyfajta anarchikus felépítés legyen, néhány szigorú szempont figyelembevételével valósul meg. A szerzők között többségben vannak, most először, maguk az afrikai tudósok, kutatók. Afrikát mint egészet vizsgálják, tehát nem csak Fekete-Afrikát vagy csak Afrika arabok lakta országait. Végül, magát az afrikai történelmet, annak fejlődését, különböző vonásait, belülről, afrikai szemszögből szemlélik.

A mű a tudományos módszerek és a feldolgozás szempontjából jut el diszciplináris jellegű, vagyis több tudományág módszerei, ill. az afrikai kutatásban e módszerekkel elért eredmények kerülnek felhasználásra. Egyaránt hívják segítségül az írott és szóbeli forrásokat, a nyelvtudományt, az antropológiát és az etnológiát. Óriási dokumentációval dolgoznak, így többek között az I. kötetnek az a fejezete, amely az afrikai történetírás történetét rajzolja meg, bemutatva a különböző történetírási iskolákat, afrikai és Afrikán kívüli – elsősorban, természetesen – európai szerzőket, külön kiemelve az új- és legújabb kori európai Afrika-történetírás gyarmatosító fejlődését, amelyet a szovinizmus, a nacionalizmus, a faji megkülönböztetés jellemzett (és jellemez időnként ma is).

A szóbeli források és hagyományok kutatásnál kiemeli annak nehézségeit, szinte áthághatatlan akadályait. Rámutat arra, hogy ezeknek a hagyományoknak a gyűjtése, feldolgozása, megértése egyrészt nagyon sok időt és türelmet követel, másrészt csak akkor tekinthető megbízhatónak, ha a kutatás a helyszínen történik.

Az I. kötet egyik legizgalmasabb fejezete – amelyet a kötet irányítója, Joseph Ki-Zerbo írt –, a rassz-elmélettel foglalkozik. Kimondottan elvi indíttatású és jellegű fejezetről van itt szó, amely jellegénél

fogva valószínűleg sok vitát fog még kiváltani. Anélkül, hogy részleteiben ismertetnénk a szerző egész gondolatmenetét, kiemelhetjük, hogy az elsősorban a legmodernebb kutatások eredményeinek megfelelően, már genetikai alapokról közelíti meg a rasszok kialakulását, fejlődését, változásait. Az afrikai kontinensen a szerző két „faji csoport”-ot („groupes racialux”) különböztet meg: a Szaharától északra az arab-berbereket, a Szaharától délre pedig a négereket.

Végkövetkeztetése azonban megegyezik minden mai, modern kutató állásfoglalásával: „Afrika történelme nem ’fajok története’.”

Ugyancsak Joseph Ki-Zerbo a szerzője az afrikai művészeteket tárgyaló fejezetnek. Annak ellenére, hogy e sorok írója tisztelettel adózik e nagyhírű, méltán elismert, történész-beállítottságú tudósnak, mégsem titkolhatja el egy, talán túlságosan személyesnek tűnő véleményét. Nevezetesen azt, hogy jobban szeretne volna ezt a fejezetet egy – akár afrikai, akár Afrikán kívüli, „hivatásos” művészettörténész tollából olvasni. Túlságosan száraznak, túlságosan „történelemnek”, és főleg rövidnek tűnik, amelyből hiányzik a művészeteknek a tárgyalása, az a megengedett szubjektívizmus, lelki kötődés, amely akár az irodalom, akár a vallások, akár – mint jelen esetben – a művészetek bemutatásához, érzésem szerint, nélkülözhetetlen. Viszont csak egyet érteni lehet Ki-Zerbo figyelmeztetésével: az afrikai művészeteket nem ismerjük még most sem eléggé, épp ezért elengedhetetlen, hogy oktasák és megőrizték azokat.

Az I. kötet nagyobbik része, valamint a II. kötet (amelynek irányítója G. Mokhtar egyiptomi archeológus, történelmi jellegű fejezeteket foglal magában, amint ezt a címek is jelzik: afrikai őstörténet és az ókori Afrika. A történelmet földrajzi felosztások alapján tárgyalják, beleértve Madagaszkárt is. Felvonulnak az olvasó-hutató előtt a legendás Napata Meroe civilizációi, Nubia, Egyiptom eddig is sok vitát kiváltott történelme. Először követhetjük végig, történelmi folyamatában, az Afrikán kívüli civilizációk – Róma, Bizánc, Görögország – Afrikára gyakorolt hatását társadalmi, művészeti, gazdasági téren egyaránt. A dokumentáció, a szerző mindenre kiterjedő figyelme, a II. kötetben is példamutatónak tekinthető, a bevezető figyelmeztetések ellenére: sok a hipotézis, kevés a forrás, főleg ami a régebbi időket és népeket illeti, ezért ennek a II. kötetnek a fejezetei inkább kiindulópontok további kutatásokhoz, semmint végleges, lezárt tanulmányok. Nos, ez az előzetes „mentegetőzés” mindkét kötetre érvényes. Nehogy bárki is félreértse: mindezt nem negatívumként emeljük ki, de tény:

kevés olyan, hasonló jellegű művel lehet találkozni, amely annyi hipotézissel dolgozik, mint ez az Afrika-történelem. És ez nem hibája sem az afrikaiaknak, akiknek történelmét először tanulmányozhatjuk teljes perspektívájában, sem a mű egésze összeállítóinak, sem az egyes kötetek irányítóinak vagy a fejezetek szerzőinek. Ellenkezőleg: csak elismerést és csodálatot érdemel egy ilyen vállalkozás, amelynek résztvevői szinte törött mozaikokból állítanak fel egy katedrálist, amely nagyon hosszú ideig még valóban menedékként fog szolgálni az Afrikakutatóknak.

És egy másik dolog: tudomásul kell vennünk, hogy történelmét módszeresen csupán néhány évtizede, legjobb esetben is egy évszázada kezdték kutatni. A szerzők nem győzik eleget hangsúlyozni, hogy embertelen nehézségeket kell leküzdeni, szinte az idővel kell versenyezni ahhoz, hogy a kutatásokban a több évszázados lemaradást behozzák: lemaradást, amit nem egyszer szándékosan idéztek elő akár belső, akár külső hatalmak. És ha figyelembe vesszük, hogy ma a történelem nem csupán mint események egymásutánja jelenik meg, hanem mint társadalmi, gazdasági, vallási, nyelvi, művészeti tényezők összessége, és hogy maguk ezek a tényezők, kutatásaik és kutatási módszereik, önmagukban is milyen fejlődésen mentek keresztül az utóbbi néhány évtizedben – fejlődés, amely szinte csak az európai történelmi kutatásokban érezteti még ma is hatását – beláthatjuk, hogy minden egyes tudományágnak, azon belül pedig az egyes kutatási területeknek és módszereknek, most ugyanazt az utat kell Afrikában megtenni, de – az elmondottak alapján, érthető késéssel.

S végül tudomásul kell vennünk – talán ez a leglényegesebb –, hogy az afrikai népek önálló, minden más kultúrától eltérő, más (nem rosszabb vagy jobb utat) fejlődést tettek meg. Amíg ezt nem értjük meg, addig nehezen értjük meg talán magát ezt a művet is. Kétségtelen, lehetne azon meditálni, vajon szerencsés-e, hogy az afrikai történelmet egyetlen műben, szintetizálva tekintik át a szerzők. (Mint ahogy azon is lehet meditálni, lehetséges-e Európa történelmét ugyanígy szintetizálva vizsgálni, mint ahogy az a Párizsban, a Presses Universitaires de France-nál az Afrika-történelemmel egyidőben megjelent *Histoire générale de l'Europe* c. 3 kötetes mű teszi.) Mindenesetre megvan az a páratlan előnye, hogy végre először, egy egész, eddig szépszerével ismeretlen földrészt egész történelmét egyben láthatjuk, új összefüggésekben, új megvilágításban.

Szerkesztői megjegyzés:

Kun Tibor lelkes hangú ismertetését azzal a megjegyzéssel adjuk közre, hogy záró megállapítása kétségkívül túlzás, ugyanis az afrikai történelem átfogó bemutatására vannak megjelent egyszemélyi vállalkozások (lásd többek között például Sík 4 kötetét, vagy az 1982. novemberi konferencia résztvevője, Robert Cornevin 3 kötetét), míg nem feledkezhetünk meg a *Cambridge History of Africa* már megjelent 5–6 kötetéről sem.

LES MÉMOIRES DE L'AFRIQUE DES ORIGINES A NOS JOURS

Paris, Robert Laffont, S. A., 1972.

(Összeállította, a kommentárok írta, a szövegeket és a térképeket válogatta: Robert Cornevin; az előszót írta: Amadou Mahtar N'Bow)

Biernaczky János ismertetése

„Afrika emlékiratai” a legkülönbözőbb forrásokból kiemelt szövegválogatással – s ahol kell, közbeiktatott magyarázó jegyzetekkel – Afrika történelmi fejlődésének bemutatására törekszik. Afrika esetében az „emlékiratok” nem korlátozódnak az írásos emlékekre, mint ahogyan az európai történelmi írásban ez szokásos. Mert bár Egyiptomban a kb. i. e. 3200 körüli időktől vannak írásos emlékek, az észak-afrikai középkori arab invázió előttről, illetőleg Afrika egyéb részein a 15. sz.-i első európai tengerészek megjelenése előtti időkből írásos történelmi emlékek nincsenek. Ezért az „emlékirat” szót itt, az írás nélküli népek esetében, a legtágabb értelemben kell venni. A tanulmányozott társadalmakat uraló gazdasági, társadalmi, pszichológiai és vallási tényezők ismerete, s a régészet, a klimatológia stb. bizonyos esetekben könnyebben ad választ a „totális” történelem kérdéseire, mint a kizárólag írásos emlékekre szorítkozó európai történelemírás.

I. rész: Afrika, legelső kultúrái

A kötet az Oldoway-ban, Dél-Afrikában talált s az emberi faj evolúcióját egyedülálló módon reprezentáló emberi csontleletek ismertetésével kezdődik, kitérve más fontos afrikai fosszilis leletekre, így az etiópiaiakra is.

Ezután a „zöldellő” termékeny Szahara vadászaival találkozunk, a Henri Lothe által feltárt Tasszili sziklaképek illusztrációiban. A továbbiakban utalás történik arra, hogy a szaharai neolitikus kultúra a terület kiszáradása nyomán keleti irányba szorul, és jelentős hatást gyakorol az egyiptomi kultúra kezdeteire.

Az idézetek Henri Lothe mellett Szicíliai Diodorosz-tól, régi egyiptomi himnuszokból és mai régészek tanulmányaiból egyaránt merítenek.

A fáraók Egyiptomának kora – aminek ismertetése nem okozhatott különös gondot – görög, egyiptomi és modern szemelvényeken keresztül elevenedik meg.

II. rész: Észak-Afrika az i. e. 13. sz.-tól az i. sz. 7. sz.-ig

Itt az első fejezetek ismét a történelem jól ismert szakaszait mutatják be, Nagy Sándor Egyiptomától Karthágó történetén, majd a rómaiak észak-afrikai uralmán át az arab invázióig.

Jóval kevésbé ismert területre lép át a kötet a berberék Maghrebje s az ottani őskeresztény írók, majd a kereszténységet felvevő Etiópia ismertetése során.

III. rész: Az arabok győzelmétől a beduinok elvándorlásáig a 7. sz.-tól a 11. sz.-ig

Ezúttal, az arab uralom és kultúra hatása alá kerülő Egyiptom bemutatása után, képet kapunk az iszlámmal szembeforduló berberekről, az arabok előtti szudáni államokról – Ghánáról, Kanem-Bornuról, s a kelet-afrikai viszonyokról – főként arab, de kivételesen kínai forrásokra támaszkodva.

IV. rész: A középkori Afrika arab kultúrája a 11. sz.-tól a 15. sz.-ig

Az arab földrajzi, csillagászati, matematikai ismeretek – az indiától az ókori görögökig különféle forrásokból merítve – a középkorban igen magas szinten álltak, s a következő korszakról igen részletes és megbízható arab leírások állnak – Al Khwarezmi-től Ibn Djobair-on, majd Ibn Khaldoun-on és Magrizi-n, illetőleg Leo Africanus-on és sok más név szerint ismert és névtelen krónikáson át Ibn Battouta-ig – rendelkezésre az arabok által uralt és ismert Afrikára vonatkozóan. A kötet ezekből a forrásokból gazdagon merít, és az elmúlt 70–80 év folyamán lejegyzett „történeti” hősi énekek ebből a korból eredő emlékeket is őriznek, amilyen pl. a nyugat-afrikai Soundjata-ének.

V. rész: A 16. sz. fordulója 1750-től 1650-ig

Ekkor jelennek meg Afrikában az európaiak, akik a földrész történetére egyre nagyobb hatást gyakorolnak. A nyugat-afrikai Kongó mellett – elsőként a portugálok – megismerik Madagaszkár szigetét és a dél-kelet-afrikai monomotapa birodalmát. – Eközben Egyiptom a törökök uralma alá kerül.

VI. és VII. rész:

A 16–19. sz.-ot átfogva, a kolonizáció és a kereskedelem, ezen belül a rabszolga-kereskedelem és az európai hatalmak közötti versengés történetét illusztrálja.

VIII. rész:

1830-tól 1945-ig gyarmatosítás utolsó periódusának és az afrikai nacionalista mozgalmak felbukkanásával foglalkozik.

IX. rész:

A gyarmatosítás fölszámolását és a független Afrikát mutatja be.

X. rész:

Természetesen már óriási tömegű írásos anyagból válogat, ahol Napóleon egyiptomi proklamációjától a neves Afrika-utazókon át korabeli európai politikusok, magasrangú katonák, afrikai fejedelmek diplomáciai levelei és korabeli írók megemlékezései nyújtanak gazdag anyagot ehhez.

ÖSSZEFOGLALÁS:

A gazdagon illusztrált kötet elsősorban *történelem-könyv*, történelmi ismeretek gazdag tára. A legkülönbözőbb forrásokból mentett idézetek az anyagot érdekesítően mutatják be. A szemlélet a politikai események mellett (igen alapos földrajzi eligazítást tartalmazva) a társadalmi, gazdasági, vallási stb. kérdéseknek nagy figyelmet szentel; s valóban lényegesen sokoldalúbb képet ad Afrikáról, a földrész múltjáról, mint a hagyományos európai történelmek. (Az ilyen szélesebb horizontú érdeklődés – ami az ún. szellemtörténeti iskola beköszöntésével vette kezdetét, mint szellemi áramlat, úgy tűnik, itt-ott már nálunk is érezteti a hatását. Lásd pl. a múlt évben megjelent Berend T. Iván: *Válságos évtizedek* c. munkáját, melyben a gazdaságtörténész szerző a kor levegőjének jellemzésére művészettörténeti szempontokra is kitér.)

A tárgyalt kötet folklorisztikai ismeretanyaggal, céljából kifolyólag, behatóan nem foglalkozik. Aki azonban az afrikai folklór bármely megnyilvánulását tanulmányozza, annak – többek között a különböző kultúrahatások áttekintése érdekében, úgymond kötelező alapismeretként – minden körülmények között rendelkeznie kell az afrikai földrészre vonatkozó nagyvonalú történeti áttekintéssel. Gondoljunk csupán a ma legégetőbb akkulturációs problémákra, melyek aligha érthetők meg és térképezhetők fel a „modern” vallási (moszlim, keresztény) és nyelvi (angol, francia, portugál, spanyol, arab) hatások és az ezekkel karöltve járó specifikus kulturális és gazdasági hatások nélkül.

Ez a kötet e téren igen nagy segítséget nyújt tehát a folkloristának is.

A kötet végén egyébként igen tanulságos párhuzamos időrendi táblázatok mutatják be egymás mellett a legfőbb eseményeket. I. e. 1000-től i. e. 100-ig e táblázat pl. hármas tagozódású:

- a legfőbb afrikai politikai
- vallási, társadalmi és kulturális események, továbbá
- az Afrikán kívüli világ főbb eseménye

párhuzamát mutatva. A táblázat egyes időszakokban négyes tagozódásúvá bővül.

KEDVES KUTATÓTÁRSAK!

Az *Afrikanisztikai Hírek* mindenki számára nyitva áll. Minden afrikai vonatkozású új eseményről, kiadványról, személyes munkáról, tervről vagy eredményről, figyelmet érdemlő külföldi újdonságról, konferenciákról szóló *információkat* szívesen várunk!

LEVÉLBEN VAGY TELEFONON!

B. Sz. Egyetemi Lapok szerk.
Budapest, V., Egyetem tér 1–3. H–1053
Telefon (közvetlen szám): 174–368

Az AFRIKANISZTIKAI HÍREK eddig megjelent számai:

I. évfolyam:

1. szám: 1982. március, 7 old.
2. szám: 1982. március 24., 14 old.

II. évfolyam:

1. szám: 1983. január, 11 old.
2. szám: 1983. február, 13 old.
3. szám: 1983. március 1., 23 old.